

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj
Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra,
Banja Luka, glavni i odgovorni urednik časopisa Defendologija i
Sociološki diskurs**

BEZBJEDNOSNI IZAZOVI NAŠE CIVILIZACIJE

Ozbiljni nesporazumi na relaciji Istok-Zapad, Rusija-NATO, Rusija-SAD, problemi na relaciji Rusija-Ukrajina postavljaju višestruka pitanja, teme i dileme bezbjednosnih izazova naše civilizacije. U pravu je Bertrand Rasel kada je rekao da je čovječanstvo „ujedinjeno u zlu“ i da još „nije ujedinjeno da čini dobro“. Ljudi su „usvojili tehniku uzajamnog uništenja, ali ne i mnogo poželjniju tehniku sve opšte saradnje“. Raspadom bipolarne bezbjednosne strukture došlo je do bitnih promjena „hladnoratovskih“ činilaca bezbjednosti. Krug nadržavnih subjekata, koji imaju uticaj na bezbjednost, značajno se proširio na račun smanjenja uloge države. Istovremeno, došlo je i do promjena izazova, rizika, izvora i prijetnji bezbjednosti. **Opasnost od izbivanja ratnih sukoba između država nije potpuno eliminisana**, ali je značajno smanjena. Međutim, pojedinačna, grupna, nacionalna i univerzalna bezbjednost su sada izložene mnoštvu novih izazova, rizika i prijetnji. Takođe, broj objekata u težištu bezbjednosne pažnje je značajno proširen, kao i način, sredstva i instrumenti za ostvarivanje bezbjednosti. Naučne institucije, brojni pojedinci i stručnjaci u oblasti defendologije, ponerologije, međunarodnih odnosa i bezbjednosti, pored širenja i prilagođavanja tradicionalnih promišljanja u novim uslovima, razvili su i čitave nove studije i teorije o bezbjednosti. U savremenim studijama bezbjednosti, kako ističe L. Karol, kao odgovor na izmijenjenu prirodu bezbjednosnih rizika, ističe se potreba promjene koncepta pristupa bezbjednosti u dva pravca. Prvi, da bi bezbjednost trebalo proširiti i izvan tradicionalnih okvira kojima je ona prvenstveno povezivana za nacionalnu bezbjednost i vojnu prijetnju. Drugi, trebalo bi reafirmisati posebne analitičke metode, kojim će se **istraživati mogući uzroci rata i uslovi mira**, odnosno naći odgovor na protivrječnosti između tradicionalnih ograničenja bezbjednosti i novih vidova njenog neograničenog proširivanja. Dijapazon ideja, stavova i bezbjednosnih modela u savremenim pristupima bezbjednosti je zaista širok. On se kreće, od zagovornika teorija relativne bezbjednosti, jer je apsolutna bezbjednost nešto što se teško ostvaruje i ne postoji, do zastupnika shvatanja da „...cilj međunarodnih odnosa ne bi trebalo da bude bezbjednost, nego odstranjivanje bezbjednosti u odnosima“. Na šarolikost pristupa bezbjednosti ukazuje obimna naučno-stručna literatura, u čijim sadržajima bezbjednost čini centralno pitanje. Kao potvrdu ove teze M. Levi navodi postojanje

preko 450 djela poznatih autoriteta, objavljenih na engleskom jeziku koja su bitno doprinijela teorijskom ili empirijskom izučavanju bezbjednosti. Međutim, bezbjednost još uvijek nije konstituisana kao naučna disciplina, naučno polje, ona je jedna, nedjeljiva je i prisutna u drugim konstituisanim naukama i naučnim poljima u oblasti društvenih nauka. Ovaj podatak jasno ukazuje i na teškoće da se napravi jedna opšte prihvatljiva klasifikacija naučno - teorijskih pristupa bezbjednosti, koja je jedna i nedjeljiva. Prema jednoj šire prihvaćenoj klasifikaciji, najznačajniji savremeni pristupi bezbjednosti dijele se na tri velike grupe, i to na : realističke, liberalno- institucionalističke i ostale pristupe, koje neki savremenici nazivaju kritičkim, a drugi alternativnim. Suština razmatranja, istraživanja, dokazivanja i sporenja unutar i između nabrojanih grupa autora svodi se na sledeća četiri tzv. „Terifova pitanja”: Šta je referentni predmet (objekt) bezbjednosti?; Kakva je priroda prijetnje?; Ko osigurava bezbjednost? i Sa kojim sredstvima se bezbjednost može osigurati? Pitanje referentnog objekta bezbjednosti je, u stvari, pitanje: Ko ili šta treba da bude obezbijeđeno? U ovom smislu, glavna pažnja realističkih teorija je usmjerena na državu i nacionalnu bezbjednost. Međutim, liberalisti privileguju pojedinca (individualne građane) kao referentni objekat bezbjednosti, dok drugi pristupi, u okviru kritičkog pravca, odbacuju takav metodološki individualizam, ističući društvene grupe, nevladine organizacije ili druge kolektivitete kao predmete bezbjednosti. Drugo pitanje, koje se odnosi na prirodu prijetnje, prouzrokovalo je velike kontroverze. U središtu rasprava je uključenje **okruženja**, kao određujućeg u pogledu prirode prijetnje. Dok pojedini teoretičari zastupaju stav **da je okruženje stalni izazov bezbjednosti**, ma kako ono djelovalo nemarno ili ne, kao podsticaj ili ne, drugi sugerišu, da samo oni problemi okruženja koji prijete da prouzrokuju nasilan konflikt između organizovanih političkih zajednica treba da se klasifikuju kao izazovi bezbjednosti. U tom smislu, R. Ulman ističe da su tradicionalni koncepti bezbjednosti ili „pretjerano ograničeni” i „pretjerano vojni”. On smatra da se takva shvatanja nužno moraju proširiti ekonomskim i razvojnim faktorima. Slične argumente ističe i B. Buzan. Dakle, većina smatra da izazovi bezbjednosti ne potiču samo od društvenih činilaca, odnosno da su **izvori konflikata** sve češće posljedice iscrpljivanja prirodnih resursa, porasta populacije, društvenih stresova u okruženju, nestašica, ekonomskih oskudica i drugih poremećaja. Danas postoji veliki broj varijabilnih i međuzavisnih pojava koje se upliću u prirodu prijetnji, pa je teško odrediti njihov dio u stvaranju realnih prijetnji. Komisija Ujedinjenih nacija za okruženje i razvoj, takođe, među važne izvore ugrožavanja bezbjednosti ističe kompleksnu međuzavisnost **problema siromaštva, konflikata i degradacije okruženja**. Jedan broj pisaca istraživača, savremene izazove bezbjednosti povezuje za strukturalno nasilje, kao posledicu dubokih socio-ekonomskih poremećaja. Pitanja, ko i sa kojim sredstvima, obezbjeđuje preduslove bezbjednosti, takođe, izazivaju značajnu pažnju, sučeljavanja i nedoumice.

Tradicionalni pristupi bezbjednosti, naročito oni koje zastupaju realisti, u prvi plan stavljaju državu i vojna sredstva. Međutim, većina zagovornika novih pristupa smatra da savremena bezbjednost ne može biti monopol države, odnosno da se odgovor na izazove i prijetnje **novog doba naše civilizacije** ne može zasnivati na vojnim sredstvima, ili bar ne samo na njima, jer „...ne možete da pucate na ozonsku rupu”, kako ilustrativno objašnjavaju G. Prins i R. Stampa. Može se zaključiti da su široka i suštinska sučeljavanja savremenih pristupa bezbjednosti povezana i sa metodološkim i epistemološkim pitanjima. Takođe, da kod većeg broja pristalica različitih teorija bezbjednosti preovladava saglasnost da promišljanja bezbjednosti treba proširiti izvan uskog tradicionalnog pristupa, ali uz izbjegavanje njihovih obespredmećivanja. **Bezbjednost građana i civilizacije je vrhovni zakon...**